

II

Anika se beshe veche prochula nadaleche, a Jaksha Porubovich, sinyt na dobrunskija pop, dori i ne pomisljashe da vyrvi v grada i da ja vidi. Obichashe poveche rakijata, otkolkoto zhenite, a ot rakijata poveche obichashe svobodata i skitaneto.

Makar i dvajsetgodishen, beshe naj-visokijat i naj-silen mladezh i v dvata kadilyka. Beshe hodil chak i v Chajniche da se prebori s njakoj si Nedzha, narichan Kurjakovich (kurjak – vylk, b. pr.); i go nadvi.

S bjala kozha, rizhav i zelenook, sys smel pogled, Jaksha beshe pylna protivopolozhnost na bashta si. Slab, visok, pobeljal oshte ot mladini, s posivjalo lice i cherna benka mezhdju vezhdite, popyt beshe ot onezi hora, koito tezhata i na sebe si, i na drugite, i koito ot rozhdenieto do smyrтта si sjakash nosjat njakakva tezhka misyl v sebe si. Jaksha se beshe metnal na djado si po majka, njakoj si Milisav ot Tyrnavci, bogat chovek, veseljak i dobrjak.

Popyt obichashe bezkrajno edinstvenija si sin i stradashe mnogo, che e takyv praznoglav i buen. Oshte ot lani Jaksha e djakon. Segash bashta mu se bori s nego i mu dava zor da se ozheni, za da mozhe da go zapopi. No Jaksha nehae za sveshtenicheskija san, a za zhenitba ne shte i da chue. Popadijata, dobra, pesteliva do svidlivost, cherna i sysuhrena starica, tu zashtitava sina si, tu pomaga na bashta mu. I plache zaradi dvamata. Taja zima Jaksha se beshe malko poukrotil. Stoeshe si poveche u doma, ostavjashe da se govori za zhenitba, vypreki che samijat nishto ne kazvashe.

Sled Gergjovden se ochakvashe da dojde vladika Josif ot Saraevo. Popyt se nadjavashe, che dotogava shte uspee da ozheni sina si i che vladikata shte mozhe da go rykopolozhi. No v kraja na zimata se sluchi taka, che Jaksha otide po njakakva rabota vyy Vishegrad.

Beshe po vreme na mrysteneto na ribata. Taka kym kraja na fevruari i pyrvata polovina na mart priizhda riba v mnogo goljamo kolichestvo nadolu po Yrzav. Obiknoveno tezi stada priizhdat na tri pyti prez njakolko dena. Taka edin riben pasazh zapriizhda noshtem, obiknoveno predi razsymvane i minava do obed. I togava vsichki lovjat, i ribarite, i onezi, koito lovjat samo vednyzh godishno, ot mrystene do mrystene. Vsichko zhivo, ako ima mreza, sliza na Yrzav i hvyrlya. Decata gazjat po plitkoto i s tendzheri ili s goli ryce hvashtat ribata, kojato kato zaslepena i zashemetena hvyrlya hajver i mljako. Tezi tri dena sa kato njakakvi praznici, koito redovno i estestveno se povtarjat vsjaka godina predi idvaneto na proletta. Togava vsjaka kyshta mirishe na pyrzhenno i tolkova riba se izjashda, che na horata im nakyrtya i cenata ì syvsem spada. Ulovyt ot poslednija pasazh se izkupuva ot seljanite v okolnostta, koito s magareta otkarvat ribata po selata, kydeto ja nakachvat za sushene.

Ot dobrunskija pyt Jaksha vizhdashe pred sebe si Yrzav i prysnatite kato mravki pokraj nego i iz nego ribari i deca. Slynceto greeshe silno, ot zemjata se vdigashe para i ribata lyshteshe.

Jaksha byrzo si svyrshi rabotata, za kojato beshe doshyl i iskashe oshte po videlo da se vyrne v Dobrun, no go nakaraha da se otbie v edin djukjan, kydeto njakolko sinove na tyrgovci pieha grejana rakija s riba za meze. Majtapeha se s Gazija, naj-izvestnija ribar i pijanica, kato vsichki ribari ot zanajata. Gazija stoesheshe, bez da ostavja mokrata si mreza, ot kojato viseshe tezhest i se izcezhdashe voda na poda do bosite mu kraka. Beshe prodal celija si ulov i sega, mokyry do krysta, potrepervasht,

izpi polovinka na edin dyh. Pitat go kakyv e hajveryt тази година i kolko e ulovil i prodal, a toj kato vsichki ribari sueverno krie i izbjagva tochnija otgovor.

- Chuvam, che trupash zhyltici i che gotvish dar za Anika – podkacha go edin ot mladezhite.

- Az na Anika?! Ne moga da se vredja ot vas, chorbadzhi – zashtitava se toj, kato si sviva cigara i typche na mjasto.

Istinata e, che i toj e edin ot mnogoto, koito neuspeshno se opitvaha da se doberat do Anika, no te go podkachat samo za da zagovorjat za neja.

Gazija plashta i izliza ot djukjana kato se otryskva i treperi:

- Tova e vasha, vasha rabota, chorbadzhi. Ne e stoka za mene tja; az zhiveja ot vodata.

A te prodylzhavat da razpravjat za Anika.

Oshte тази nosht Jaksha vidja Anika. Poveche ne se i vryshtashe u doma v Dobrun. Po celi noshti prekarvashe pri Anika; a tja, izglezhda, priemash samo nego. Gradecyt govoreshe sega samo za popskija sin. Zhenite izvryshtaha glava ot nego, a myzhetе go syvetvaha ili odumvaha i mu zavizhdaha.

Popyt, naprazno izprashtashe hora, zarychvashe, zaplashvashe i proklinashe. Kato vidja, che nishto ne pomaga, reshi da otide sam da go otvede. Dori i tova ne pomogna. Togava se obyрна kym vishegradskija kajmakamin (gradonachalnik – b. pr.).

Sin na bogatija i vlijatelen Dzhevad pasha Plevljak, vishegradskijat kajmakamin Alibeg mozheshe otdavna da byde na po-dobro mjasto i s po-visoko polozenie, no ot majka si, kojato beshe ot Sokolovichite, beshe nasledil goljamo gospodarsko ravnodushie kym vsichki neshta, osobeno kym smetkadzhijstvoto i trupaneto na pari. Predi dvajset i pet godini, kogato v gradcheto neochakvano i kratkotrajno beshe nastypilo blagodenstvie i izobilie, Alibeg, oshte mladezh na dvajset i edna

godini, beshe postaven za nachalnik na policijata. Tyrgovijata po tova vreme beshe zapochnala da se razviva na vishegradskija most i gradyt beshe pylen sys stoka, pari i pytnici; zatova v nego trjabvashe da ima znachiteln broj zaptieta s otrakan i nepodkupen komandir. No s godinite tyrgovijata zapadna i napusna vishegradskija pyt. Chuzhdenci idvaha po-rjadko. Brojat na zaptietata beshe namalen. Edinstveno Alibeg ne iskashe da napusne Vishegrad, v kojto ostana kato kajmakamin. Dva pyti beshe hodil s bashta si na vojna vyv Vlashko i v Syrbija, no vseki pyt se vryshtashe na svojata sluzhba, vyv Vishegrad.

Imashe dve kyshti, naj-hubavite vyv Vishegrad, na samija brjag na Drina, svyrzani s goljam park. Beshe se zhenil njakolko pyti, no zhenite, mu vse umiraha. Izvesten beshe sys slabostta si kym zhenite. S napredvane na godinite vse poveche pieshe, no vinagi s mjara i vkus. Beshe stroen, vypreki neredovnijia zhivot i godinite. Ostrite i nespokojni cherti na liceto mu se bjaha promenili ot vremeto v smireno, kato che li usmihnato izrazhenie. Mezhdu syvsem belite mu mustaci i dosta prosharenata mu brada, imashe otkriti i jasno ochertani, mladezhki rumeni ustni. Govoreshe bez dvizenija, s toplina v glasa i iskrenost v ochite. Strastno obichashe toplite izvori. Tyrseshe gi i obikaljashe navsjakyde, kydeto beshe chul, che ima takiva; i kydeto otkrivashhe izvor s topla voda, pogrizhvashe se za nego i izgrazhdashe cheshma ili banja sys svoi sredstva.

V gradcheto, koeto beshe zapadnalo i po naselenie, i po tyrgovija, kajmakaminyt oshte otdavna njamashe nikakvi sluzhebni dela ili neprijatnosti. S vsichki belezi na chovek ot gospodarsko poteklo, mylchaliv i usmihnat, stareeshe bavno i zhiveeshe za radost na sebe si i na drugite. Naobikaljashe imenieto si v Plevlja ili izlizashe na teferichi s prijateli, rudzhanski i glasinashki bejove.

Dobrunskijat pop, prav kato vyrlina, s dylbok i tyrzhestven glas, s nepodvizhen pogled, sivo lice i, neizvestno

zashto, sys sivo raso, sjakash izljazyl ot vodenica, beshe ot kraj vreme neprijaten na kajmakamina. I sega go prie hladno, no go izslusha i obeshta da razsledva sluchaja. I toj bil chul za dyshterjata na pokojnija Kyrnoelac, i predi njakoi se oplakvali, che mnogo se bila razpusnala. Shtjal da izprati zaptieta i da naredi da provodjat Jaksha za Dobrun, a devojkata da vkarat v pytja.

Umirasht ot sram, popyt prekara dva dena u vishegradskija enorijski sveshtenik pop Joso, bojzljiv i polusljap chovek, i kato vidja, che sinyt mu ne idva i che kajmakaminyt nishto ne mu izvestjava, jahna krotkija si zhrebec i, sys syrce, pylno s gorchivina, se vyrna obratno v Dobrun.

Shtom izleze popyt, kajmakaminyt izvika starshija na vishegradskite zaptieta Salko Hedo i mu naredi da otide u onazi vlahinja (drugoverka, nevernica – b. pr.) i da ja zaplashi s tojaga, ako ne mirne, a Jaksha da izgoni vednaga v Dobrun.

Hedo izpylni tova, koeto mu beshe naredeno. Jahna konja si, kakto pri znachitelni i tyrzhestveni sluchai, pozaobikoli izdaleche Anikinija dvor i strogo izvika na Jelenka, kojato vyrsheshe njakakva rabota navyn, che njama da tyrpi poveche nikakvo bezredie okolo tjahnata kyshta i che onzi popski hairsyzin (nehranimajko - b. pr.) ot Dobrun trjabva vednaga da si vyrvi v kyshti, a ako ne napravi tova, toj shte porazgovarja s nego drugojache. Jelenka izticha i kaza vsichko na Anika, kojato tozchas se pokaza na vynshnata vrata, no Hedo, predvidlivo, veche se beshe otdalechil v trys na visokija si kon.

Netochen i muden kato horskija syd i zemnata pravda, Hedo veche trijset godini izpylnjivashe taka sluzhebnite si zadylzhenija. Liceto mu beshe izbrazdeno ot njakakvi dylboki i chudnovati brychki, koito otivaha v neochakvani posoki, kakto pri nikoj drug i pokrivaha i cheloto, i nosa, i bradata mu, poglystaha redkite mu mustaci i se spuskaaha kato strujki po zagorelija mu vrat. Ot tozi labirint ot brychki gledaha golemi krygli ochi bez migli s pogled na ostarjal kon. Taka go beshe

razkrasil trijsetgodishnija mu zhivot na zaptie v gradcheto.

Kajmakaminyt beshe chovek, kojto ne obicha neprijatnite neshta, dori i v sysednija kadilyk (okolija – b. pr.) i na kogoto Hedo nikoga ne smeеше da syobshti za neshto, predi da byde to blagopoluchno razresheno. Zaptietata mu se smenjaha i bjaha ili podkupni, ili prekaleno usyrdni. Taka che prez poslednite dvajset i pet godini vsichko beshe na Hedovata glava: ot polskite porazii, pijanstvata i sysedskite kavgi, ta do naj-strashnite ubijstva i naj-golemite krazhbi. Otnachalo, kato mlado zaptie, ot vreme na vreme se pojavjavashe. Taka i stana starshi. No skoro razbra, che svadite, ubijstvata i neshtastijata stavat kato njakakvo estestveno i neizbezhno zlo, a negovite, Hedovite, ryce i ochi sa slabi da zalovjat vsichki, da razpletat vsichko i da nakazhat vsekigo zasluheno. Vmesto da go obladae chuvstvo za vlast i sila sled tolkova godini sluzhba, nego obratno, beshe go obzel njakakyv sueveren strah ot prestypenijata i njakakvo pochti uvazhenie kym choveka, reshil se da izvyrshi zlodejanie. Pojavjavashe se mashinalno vinagi na vsjako mjasto, kydeto go zadyzhavashe sluzhbata, no ne da se sblyska s prestypnika, a da go progoni s pojavata si ot tozi kadilyk v drug. V prodylzhenie na godini, ot postojannija dopir s choveshkoto zlo i choveshkata myka, toj beshe nasybral osobenija si opit, ot kojto nesyznatelno se rykovodeshe v svoite postypki. Tozi opit se systoeshe v dve pochti protivopolozhni predstavi, i dve ednakvo verni. Ednata, che zloto, neshtastijata i razmiricite mezhdu horata sa postojanni i neizbezhni; i che v tova otnoshenie ne mozhe nishto da se promeni. Vtorata, che vsjako neshto se opravja, zashtoto vsichko na sveta e netrajno: sysedite shte se pomirjat, ubiecyt ili sam shte se predade, ili shte izbjaga v drug kadilyk, kydeto ima drugi zaptieta i starshii; otkradnatata vesht shte se nameri rano ili kysno, zashtoto horata ne sa samo kradlivi, no i bybrivi i donoschici; pijanite shte iztreznejat i zatova s tjah ne trjabva da si imash rabota, dokato sa pijani i ne znajat kakvo pravjat.

Tezi dve predstavi rykovodeha vsjako sluzhebno nachinanie na Hedо. A kogato v njakoj spor ili prestyplenie beshe zamesena zhena, тази negova pasivnost se prevryshtashe v pylна vcepenenost. Togava prilichashe na chovek, na chijto vrat e kacnala osa, a toj ni myrda, ni shava, ostavja ja da se razhozhda i pravi tova, koeto e naj-umno: chaka da otleti sama. Shtom se natyknesh na zhena, toj se spirashe s chuvstvo za njakakva vina i ne prodylzhavashe, ako ne beshe mnogo neobhodimo. I, estestveno, ne vyrsheshe tova syznatelno. Taka go beshe nauchil opityt i go vodeshe instinktyt: da se byrkash v spor, v kojto e zamesena zhena, znachi da pyhnesh pryst mezhdu vratata i kasata.

Kogato privecher na syshtija den dojde Jaksha, Anika ne iskashe i da go pogledne. Vsichkite mu molbi i uveshtanija ne mozhaha da pomognat. Beshe reshila da ne go priema i ne zhelaeshe poveche da govori za tova. Na vsjaka negova razpalena дума otgovarjashe prezritelno:

- Shto ne idesh v Dobrun? Bashta ti te vika.

- Njamam bashta. Ti znaesh dobre.

- Kakvo znam? – pita go tja spokojno.

- Ti znaesh dobre kakvo sym ti govoril vsjaka nosht, a i az pomnja kakvo si mi govorila ti.

Toj ì pripomnjashe nezhnostite i nejasnite dumi ot minalite noshti, razbiraemi samo za neja i nego. Tja uporito mylcheshe. Sys slab, sjakash chuzhd glas, toj izrichashe na presekulki:

- Az kazvam: “Anika, symva”, a ti s ryka mi zakrivash ochite...

I taka izrezhdashe podrobnosti ot minalite noshti. Beshe i smeshno, i zhalno da vidish tozi ogromen chovek kak sedi i narezhdа kato zhena. No tezi dumi javno go upojvaha, kakto i samata ljubov, i toj ne znaeshe nito kakvo pravi, nito kakvo govori. Anika go slushashe spokojno, mylchalivo, bez

systradanie, no i bez podigravatelnost. Pri razdjala, na vsichkite mu nastojatelni vyprosi koga shte mozhe da ja vidi pak, tja mu otgovori s usmivka:

- E, mozhe bi v Dobrun po Bogorodica.. Ottogava Jaksha se nastani v Zarijevata mehana. Tolkova sram oshte mu e ostanal, che ne se vyrti okolo Anikinata porta i ne sedi s Jelenka i Saveta. Cherpeshe i pieshe po cjal den, sednal nepodvizhno na edno mjasto, s ogromen pestnik vyrhu masata, s krasiva glava, otmetnata nazad i oblegnata na stenata i s lice, obyrnato kym opusheniya tavan, sjakash chete neshto po nego. Nikoj ne smeeshe da mu spomene Anika, makar che vsichki znaeha zaradi kakvo se beshe propil.

Sedi taka s chasove, gleda v tavana i si spomnja ne tolkova za dumite ì, kolkoto za nejnoto mylchanie. Toj e izpylnen ot tova nejno mylchanie, useshta go i v stomaha si. Dori ne trjabva da zatvori ochi, a veche ja vizhda kak sedi na minderlyka, zabradena do ochite s bjala, zdravo stegnata kyrpa, taka che ni naj-malko ne se vizhda kosata ì. Rycete ì sa v skuta; silno pritisnala dlan o dlan, sjakash gadae neshto. Liceto ì e shiroko i bjalo, skulite ì sa izpyknali, a v ochite ì, koito sa stanali matovi, probjagva njakakva usmivka, spuska se po skulite i gi obliva sys svetlina.

Ot tova mylchanie na Jaksha mu sekva dyhyt i mu se zamygljava pogledyt. Da mozheshe oshte samo vednyzh da sedne do neja! Struva mu se, che nishto njama da mozhe da go spre da hvane s dve ryce tazi glava, neudyrzhimo da ja izvyrne i pritisne na djushek, na pod, na treva. No togava se seti za studenata ì nepreklonnost, kojato go beshe izmychila mnogo, ne za tova, che njamashe da mozhe da ja prekyrshi, a zashtoto njamashe da specheli ot tova. I se sepva, sjakash se e blysnal v stena, a golemijat mu pestnik bezsilno potrypva vyrhu masata.

Dokato Jaksha pieshe v Zarijevata mehana, i dokato Salko Hedо se praveshe, che ne znae nishto za tova, okolo Anikinata

kyshta stavaha vse novi svadi i poboï. Tyj kato ne iskashe da priema poveche nikogo, pijani myzhe napiraha na portata, a drugi, malko po-trezvi, s zhelanie po njakakyv nachin da se podmazhat na Anika, gi otlblyskvaha ot vratata.

Tyj kato dobre poznavashe Hedo, kajmakaminyt nakraja se reshi sam da otide do Anikinata kyshta i da vidi kakvo stava s тази zhená. I otide edin sledobed, pridruzhen ot zaptie. Zaptieto se vyrna samo. Kajmakaminyt ostana do privecher. I na sledvashtija den otide pak.

Drugoyache ne mozheshe i da byde. Kajmakaminyt, kojto v zhivota si beshe vidjal mnogo zheni, i bez goljam izbor, pochuvstvuva vednaga, che tova e neshto drugo. Otkakto syshtestvuva gradcheto i otkakto horata se razhdat i zhenjat, ne e imalo takova tjalo s takava pohodka i pogled. To ne beshe se rodilo i izraslo, svyrzano s vsichko onova, koeto go obkryzhava. To beshe syzdadeno da dostavja udovolstvija.

Sjakash otkril neshto poznato i otdavna izgubeno, kajmakaminyt izgubi uma i дума pred тази hubost.

Matovata belota na kozhata napylnó skrivashe zdravite i kryvonosni sydove i samo sled rjazka granica, neochakvano, bez ni naj-malyk prehod, se narushavashe ot tymnata rumenina na ustnite ili postepenno se prelivashe v edva zabelezhima rozovina okolo noktite i kraj ushite. Cjaloto tova edro, harmonichno tjalo, s dostojnstvo v spokojstviето si, bavno v dvizhenijata si, sjakash misleshto samo za sebe si, bez zhelanie i potrebnost da se sravnjava s drugite, kato bogata imperija: dostatychno samo za sebe si, to njama kakvo da krie i ne e nuzhno da pokazva koj znae kakvo, zhivee v mylchanie i prezira chuzhdata neobhodimost za obshtuvane.

Vsichko tova beshe pred kajmakamina i toj go vidja s ochite na zrjal chovek, na kogoto mu se struva, che znae istinskata stojnost na zhivota i kojto v syshtoto vreme chuvstvuva i vizhda, che tozi zhivot mu se izplyzva i mu nablizhava krajat.

Kakvo mozheshe da spre turchina, ako ne samata Anika? Tja ne go sprja.

Na sledvashtija den sled vtoroto poseshtenie na kajmakamina, Anika izvika Tane Kujumdzhijata.

- Mozhesh li da pishesh?

- Moga – otgovarja Tane i kato che li da dokazhe, razperva prystite na djasnata ryka, a ochite mu ovlazhnjavat ot radost.

Tane donese ot djukjana mastilnica, pero i hartija. Seg a sedi na minderlyka, Anika do nego.

- Mozhesh li da napishesh vsichko, deto ti se kazva?

- Ami, mislja, che shte moga.

Onja bjas, kojto se e vselil vyy vsjaka zhena bez rabota, redi na Anika, a tja chrez Tane – na peroto. Tane pochva da pishe, celijat izkriven na edna strana, nizhe poleka bukvite, a postojannoto nadigane na nabrychkanata mu buza pokazva kak s ezik sledi dvizhenieto na pisalkata. Anika redi:

“Ti si dobrunski pop, a az vishegradska bludnica. Enoriite ni sa podeleni i po-dobre da ne se byrkash tam, deto ne ti e rabota”.

Tane, kojto do sega se kolebaeshe samo na njakoi dumi, sprja da pishe i pogledna Anika s njakakyv smeshno zagrizhen pogled, sjakash iskashe tja da mu kazhe, che tova e shega i che v syshtnost njama da izprati pismoto v Dobrun. Anika go podkani strogo, bez da gleda kym nego:

- Pishi!

I toj prodylzhi da pishe s onova syshtoto smeshno i zagrizhenie na liceto.

“Ne sym se bila rodila, kogato si preskachal pleta na Nedelkovica, a Nedelko mislel, che e jazovec v kukuruza i nasmalko ne te ubil. I do den dneshen po vdovishkite kyshti ti kyrpjat rasoto. Ta az nikoga ne sym popitala za zdraveto ti i za tvoite diri. A ti otde se nameri takyv, che da mi izpratish

kajmakamina i zaptietata. Po dobre shteshe da byde, ako beshe razbutal njakoja zmija pod kamyk. E, znaj, pope, che kajmakaminyt mi idva oshte dva pyti i che mu razpasah sabjata kato na dete, i che kakto si e star, taka mi dyrzhi legen i peshkir, ako ti e drago da chuesh. A kato si se zagrizhil za svoja hubavec, eto ti go v Zarijevata mehana, naistina, obrysnat kato mladozhenec, i myrtvo pijan, ama tova ne e nishto, vodi si go spokojno v kyshti, shte iztreznee i brada shte mu poraste, che po moemu i vladika mozhe da stane”.

Tuka svyrshi. Otdyhna si Tane, kojto edva smogvashe, vypreki, che izpuskashe bukvi i celi srichki.

Oshte na drugija den v gradcheto se znaeshe kakvo pismo e pisala Anika na popa v Dobrun. No otkakto i kajmakaminyt zapochna da hodi pri neja, vyv Vishegrad veche ne se chudjat na nishto. Govoreshe se, che popyt, kato vidjal kakvo stava v gradcheto, otsluzhil kletveno bdenie v dobrunskata cyrkva s obyrynati naopaki odezhdi i sys sveshti, zapaleni otdolu.

V gradcheto veche ne se vjarvashe, che njakoj chovek mozhe da pomogne; trjabvashe da se chaka bozhijata ryka. I osven tova Anika uspjia oshte vednyzh da razvylnuva i izumi gradcheto.